

KRYTERIA IDENTYFIKACJI MIAST NA ŚWIECIE

Jolanta Jóźwik, Dorota Dymek

Criteria for identifying cities/towns in the world

Abstract: Despite the fact that urban areas have existed for millennia, no single, universal, supranational, and fully accepted definition of a city/town has been developed to date. The aim of this article is to review the criteria for identifying cities/towns in the world and their spatial differentiation. 233 territorial entities that are sovereign states or territories belonging to other states were surveyed. The analysis was based on a query from a list provided by the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Population Division, which contains the definitions of cities/towns adopted by individual countries or territories when collecting data in censuses. The research carried out shows that single- or multicriteria definitions, referring to quantitative or (and) qualitative elements from the group of legal-administrative, demographic, infrastructural-spatial, and functional criteria, are most often used to distinguish cities/towns from villages. More than half of the surveyed territorial entities use only one criterion mentioned, and this is usually a legal-administrative criterion or a demographic criterion. In the process of identifying cities/towns, just over two-fifths of the surveyed entities apply a minimum population threshold (as the only or one of many criteria), set most often at 2,000 or 5,000 inhabitants. East Africa is the most diverse region in the world in terms of the criteria adopted, while Central Asia, Australia, and New Zealand are the least.

Keywords: city/town, definition, urban criteria, world, UN, censuses

Zarys treści: Pomimo tego, że skupiska miejskie istnieją od tysiącleci, do dziś nie udało się wypracować jednej, powszechnej, uniwersalnej, ponadnarodowej i w pełni akceptowanej definicji miasta. Celem artykułu jest przegląd kryteriów identyfikacji miast na świecie

i ich przestrzennego zróżnicowania. Badaniu poddano 233 jednostki będące suwerennymi państwami lub terytoriami przynależącymi do innych państw. Analiza została oparta na kwerendzie listy udostępnionej przez Wydział Ludności Departamentu Spraw Gospodarczych i Społecznych Organizacji Narodów Zjednoczonych, zawierającej definicje miast przyjmowane przez poszczególne państwa lub terytoria przy zbieraniu danych w spisach powszechnych. Z przeprowadzonych badań wynika, że do odróżnienia miasta od wsi najczęściej wykorzystuje się jednokryterialne lub złożone definicje, odwołujące się do ilościowych lub (i) jakościowych elementów z grupy kryteriów prawno-administracyjnych, demograficznych, infrastrukturalno-przestrzennych i funkcjonalnych. Ponad połowa badanych jednostek wykorzystuje tylko jedno wymienione kryterium, przy czym jest to zwykle kryterium prawno-administracyjne lub kryterium demograficzne. W procesie identyfikacji skupisk miejskich nieco ponad dwie piąte badanych jednostek stosuje minimalny próg ludnościowy (jako jedyne lub jedno z wielu kryteriów), ustalony najczęściej na poziomie 2000 lub 5000 mieszkańców. Najbardziej zróżnicowanym regionem na świecie pod względem przyjmowanych kryteriów jest Afryka Wschodnia, najmniej zaś Azja Środkowa oraz Australia i Nowa Zelandia.

Słowa kluczowe: miasto, definicja, kryteria miejskości, świat, ONZ, spisy powszechnie

Wstęp

Pomimo tego, iż pierwsze osady przypominające miasta, nazywane również proto-miastami, jak Çatal Hüyük w Turcji czy Jerycho w Palestynie, powstały już w okresie neolitu, czyli kilka tysięcy lat przed naszą erą (Soja 2000; Słodczyk 2012), to do dziś nie istnieje jedna, uniwersalna i ponadnarodowa definicja miasta. Wpływa na to wiele czynników, takich jak złożoność samego miasta, jego ewolucja w czasie i przestrzeni, zróżnicowanie form osadnictwa miejskiego, mnogość aspektów jego pojmowania czy urbanizacja wsi, a tym samym zacieranie się historycznego dychotomicznego podziału osadnictwa na osadnictwo miejskie i wiejskie (por. np. George 1956; Dziewoński 1962, 1990; Beaujeu-Garnier, Chabot 1971; Kielczewska-Zaleska 1972; Maik 1992; Sokołowski 1999; Liszewski, Maik 2000; Słodczyk 2001, 2012; Szymańska 2007, 2013; Jałowicki 2008; Pacione 2009; Liszewski 2012; Champion, Hugo 2017). Istotne znaczenie ma tutaj również przestrzeń geograficzna i ekonomiczna, w której tworzą się, rozwijają i funkcjonują jednostki osadnicze. Także warunki ich egzystencji, takie jak wielkość państwa, polityka danego kraju czy położenie geograficzne, są różne w skali świata, a co za tym idzie, różne mogą być także kryteria stosowane przy zaliczaniu danej jednostki do grona miast na poszczególnych obszarach.

Literatura przedmiotu odnosi się do szeregu różnorodnych cech, które przez badaczy uznawane są za wyznaczniki miejskości. Są to m.in. (zob. Ratzel 1891; Sorré 1952; Dziewoński 1956; George 1956; Ziółkowski 1965; Beaujeu-Garnier, Chabot 1971; Kielczewska-Zaleska 1972; Maik 1992; Zdrojewski 1994; Sokołowski 1999; Liszewski, Maik 2000; Słodczyk 2001; Szmytkie, Krzysztofik 2011; Szymańska 2007, 2013; Szmytkie 2014): koncentracja zabudowy, centralność, minimum

ludnościowe¹, miejski styl życia, status prawny, wyposażenie infrastrukturalne, poczucie wśród mieszkańców miejskiej tożsamości, pełnione funkcje czy ogólnie pojęty charakterystyczny miejski krajobraz. Na tej podstawie w procesie uznania danej jednostki osadniczej za miasto powszechnie stosuje się cztery podstawowe kryteria, którymi są (por. Kielczewska-Zaleska 1972; Maik 1992; Zdrojewski 1994; Sokołowski 1999; Liszewski, Maik 2000; Szymańska 2013; Szmytkie 2014): kryterium prawno-administracyjne, kryterium statystyczne (wielkości), kryterium funkcjonalne i kryterium fizjonomiczne (krajobrazowe, architektoniczne). Pierwsze z nich odnosi się do nadanego przez władze specjalnego statusu – w przeszłości były to prawa miejskie. Drugie związane jest z przyjmowaniem minimalnej liczby ludności z jednoczesnym założeniem, że po jej przekroczeniu pojawią się charakterystyczne dla miasta działalności pozarolnicze. Kolejne nawiązuje do miejskiego charakteru jednostki osadniczej, opierającego się na przewadze ludności nierolniczej oraz zróżnicowanej strukturze zatrudnienia (wielofunkcyjność). Ostatnie zaś łączy się z analizą rodzaju i charakteru zabudowy, prowadząc do wyznaczenia typowego dla miasta krajobrazu miejskiego. Szymańska (2013) dodaje do powyższych kryterium infrastrukturalne, odwołujące się do wysokiego poziomu wyposażenia w infrastrukturę miejską i kryterium socjologicznie związane z miejskim stylem życia mieszkańców.

Ten rozbudowany zestaw aspektów miejskości, a przede wszystkim złożoność i różnorodność samego miasta nie ułatwiają sformułowania, nawet podstawowych, ram terminologicznych przyjmowanych w skali globalnej ani operacjonalizacji tego pojęcia. Co więcej, zdarza się, że nawet w obrębie jednego państwa trudno podać jednoznaczną definicję, zgodnie z którą uznano dany obszar za miasto (zob. Wylon 2021). Należy również zaznaczyć, że ustalenie bazowej terminologii jest jednym z pierwszych i bardziej istotnych etapów podczas prowadzenia chociażby wspólnej polityki międzynarodowej, realizowania jakichkolwiek badań naukowych czy dokonywania porównań statystyk między poszczególnymi państwami przez organizacje i instytucje międzynarodowe.

Miasta wraz z upływem czasu rozwijają się, ewoluują i przenikają coraz dalej, tworząc nowe formy i zajmując większe tereny. W konsekwencji powstają złożone systemy osadnicze składające się z miast i otaczających je terenów. Trudniejsze staje się wyznaczenie granicy pomiędzy obszarem uznawanym za miasto a obszarem

¹ Obecnie w warunkach polskich oficjalnie nie obowiązuje żadna wartość progowa, która stanowiłaby podstawę zaliczania jednostek osadniczych do grupy miast. Jednakże w przeszłości w prawodawstwie polskim odnoszono się do wartości 3000 mieszkańców (zob. Ustawa... 1933; Ustawa... 1950). Oprócz tego podczas Międzynarodowego Kongresu Statystycznego wartość taką ustalono na poziomie 2000 mieszkańców (Körösi 1887), jednak nie zdobyła ona powszechnego uznania (Kostrowicki 1952). W polskiej literaturze przedmiotu natomiast przywołuje się ją stosunkowo często (zob. Maik 1992; Drobek 2002; Szmytkie, Krzysztofik 2011; Sokołowski 2014, 2016; Szmytkie 2014, 2018; Konecka-Szydłowska 2018, 2019).

nim niebędącym. W związku z tym, w dobie rozwoju cyfryzacji i teledetekcji, podejmowane są kolejne próby identyfikacji obszarów miejskich. Jedną z nich jest zaproponowana przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Komisję Europejską (KE), przeznaczona dla większych ośrodków miejskich (z centrum miejskim liczącym co najmniej 50 000 mieszkańców). Metoda ta odchodzi od klasycznej klasyfikacji w granicach administracyjnych na rzecz sztucznego podziału geometrycznego, odpowiadającego potencjałowi ośrodka i pełnionym przez niego funkcjom, reprezentowanym przez kryteria liczby ludności, gęstości zaludnienia i przepływów ludności związanych z dojazdem do pracy. Dzięki niej możliwe jest wyznaczenie granic centrum miejskiego (*urban centre*), miasta (*city*), większego miasta – gdy administracyjna jednostka miejska jest mniejsza od centrum (*greater city*), strefy dojazdów (*commuting zone*) i wreszcie miejskiego obszaru funkcjonalnego (*functional urban area*), składającego się z miasta oraz strefy dojazdów. Metoda ta może pozytywnie wpłynąć na spójność i stopień porównywalności danych oraz przyczynić się do opracowania międzynarodowego zbioru danych dla miast różnej wielkości (Dijkstra, Poelman 2012; OECD 2012; Dijkstra i in. 2019). W ramach projektu „TOWN” Europejskiej Sieci Obserwacyjnej Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej (ESPON) opracowana została również metoda dla małych i średnich miast Europy (z centrum miejskim liczącym między 5000 a 50 000 mieszkańców). Nie wprowadza ona jednak nowych analitycznych i interpretacyjnych rozwiązań, gdyż opiera się na tych samych założeniach co definicja opracowana przez OECD i KE (Schneidewind i in. 2006; Servillo 2014). Oprócz powyższych dla potrzeb Banku Światowego powstała miara koncentracji miejskiej nazwana Indekssem Aglomeracji, opierająca się na trzech zmiennych, tj. gęstości zaludnienia, liczbie mieszkańców ośrodka miejskiego oraz czasie podróży do niego (Uchida, Nelson 2009; World Bank 2009). Pomimo istnienia wspomnianych rozwiązań w dalszym ciągu na światowej arenie nie istnieje jednak porozumienie co do tego, jak ostatecznie wyznaczać granice miast i kiedy daną jednostkę osadniczą włączyć w ich poczet. Nawet Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) przy zbieraniu danych statystycznych, dotyczących np. spisów powszechnych, opiera swoje szacunki na wykładniach krajowych, które w zależności od regionu, zgodnie z potrzebami danego państwa, opierają się na różnorodnych kryteriach (Szymańska 2007, 2013; McGranahan, Satterthwaite 2014; Breckenkamp i in. 2015; United Nations 2019).

Celem badań jest przegląd kryteriów identyfikacji miast na świecie i ich przestrzennego zróżnicowania. Badaniu poddano 233 definicje miast w jednostkach będących suwerennymi państwami lub terytoriami przynależącymi do innych państw. Analiza została oparta na kwerendzie listy z 2018 r., udostępnionej przez Wydział Ludności Departamentu Spraw Gospodarczych i Społecznych ONZ (UN DESA 2018), zawierającej definicje miast przyjmowane przez poszczególne państwa lub terytoria przy zbieraniu danych w spisach powszechnych.

Wyniki badań

W toku analizy (na podstawie badanych definicji) wytypowano cztery główne grupy kryteriów stosowanych przy definiowaniu miast (tab. 1)². Grupa pierwsza (1) obejmuje definicje jednokryterialne. Trzy kolejne grupy (2–4) zawierają definicje miast złożone z kilku kryteriów. Dodatkowo utworzono dwie grupy (5–6), które odnoszą się do sytuacji braku miast w badanych jednostkach oraz braku jasnych definicji, uniemożliwiających przyporządkowanie ich do wcześniej wspomnianych grup. Literami alfabetu łańskiejskiego oznaczono natomiast kolejne kombinacje poszczególnych grup kryteriów: prawno-administracyjnych, demograficznych, infrastrukturalno-przestrzennych i funkcjonalnych.

W przypadku grupy definicji jednokryterialnych najczęstszym elementem brany pod uwagę przy odróżnianiu miasta od wsi było kryterium prawno-administracyjne (1a). W niniejszym artykule zaliczano do niego przede wszystkim te państwa i obszary, które podawały listę ośrodków uznanych za miasta, odwoływały się do ich oficjalnego uznania za miejskie lub jasno wskazywały, że ośrodki te pełnią funkcje administracyjne i są siedzibami władz. Przykładami stosunkowo zróżnicowanych definicji zaliczonych do omawianej grupy mogą być (United Nations 2019)³:

- Aruba: „Oranjestad (stolica) i San Nicolaas.”
- Austria: „Ośrodki miejskie i ośrodki regionalne określone w typologii miasto-wieś przez Austriacki Urząd Statystyczny z 2013 r., np. Imst, Villach”.
- Ekwador: „Stolice prowincji i kantonów.”
- Finlandia: „Gminy oficjalnie określone jako miejskie.”
- Niger: „Miejscowości pełniące funkcję ośrodków administracyjnych, czyli stolica i ośrodki administracyjne regionów i departamentów.”
- Republika Zielonego Przylądka: „Miasta i miejscowości określone w podziale administracyjnym.”

Kolejna grupa definicji jednokryterialnych opierała się na elementach z kryterium demograficznego (1b). Definicje z tej grupy odnosiły się głównie do cech ilościowych, opisujących populację miejską, takich jak liczba ludności czy gęstość zaludnienia. W zdecydowanej większości definicji zawarto informację o wielkości progu, po przekroczeniu którego miejscowość uznawana jest za miasto. Kilka państw i terytoriów

² Należy podkreślić, iż podstawa przyporządkowania definicji do wybranej grupy i jej podgrupy była niezależna od lokalnego nazewnictwa przestrzeni miejskiej, jak np.: miejscowość, obszar geograficzny, wioska, gmina, aglomeracja, dzielnica, okręg miejski, miasteczko, miasto wiejskie, centrum przemysłowe, jednostka urbanistyczna, klaster ludnościowy, rdzeń miejski i inne. Autorki niniejszego artykułu mają świadomość, iż zabieg ten z jednej strony może wpłynąć na zmniejszenie różnic terminologicznych między analizowanymi obszarami, z drugiej zaś – przyczynić się do ich pogłębienia, gdyż używana nomenklatura w różnych regionach świata może mieć zupełnie inne znaczenie.

³ Wszystkie przytoczone w niniejszym artykule definicje zostały przetłumaczone z języka angielskiego przez autorki.

Tab. 1. Grupy kryteriów stosowane przy definiowaniu miast
Table 1. Groups of criteria used to define cities/towns

Kryteria Criteria	Państwo lub terytorium State and territory	Liczba jednostek Number of units	Odszetek jednostek Share in total (n = 233)
Prawno-administracyjne / Legal-administrative (1a)	Afganistan, Andora, Antigua i Barbuda, Aruba ^a , Austria, Barbados, Belize, Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Brazylia, Brytyjskie Wyspy Dziewicze ^b , Bułgaria, Burundi, Curaçao ^a , Cypr, Czad, Czarnogóra, Dominikana, Dżibuti, Egipt, Ekwador, Estonia, Eswatini, Falklandy ^b , Finlandia, Gujana, Gwatemala, Gwinea, Gwinea Bissau, Haiti, Hongkong ^c , Irak, Iran, Jamajka, Jemen, Karaibskie Niderlandy ^a , Kiribati, Kongo, Korea Południowa, Libia, Macedonia Północna, Malawi, Malediwy, Mariany Północne ^d , Mauritius, Monako, Mongolia, Montserrat ^b , Mozambik, Niger, Niue ^e , Nowa Kaledonia ^f , Pakistan, Palau, Paragwaj, Polska, Republika Zielonego Przylądka, Rwanda, Saint Kitts i Nevis, Saint-Pierre i Miquelon ^g , Samoa, Serbia, Sri Lanka, Surinam, Tajlandia, Togo, Tonga, Trynidad i Tobago, Turcja, Turks i Caicos ^b , Tuvalu, Urugwaj, Vanuatu, Węgry, Wyspa Man ^h , Wyspa Świętej Heleny, Wyspa Wniebowstąpienia i Tristan da Cunha ^b , Wyspy Cooka ^e , Wyspy Marshalla, Wyspy Normandzkie ^b , Wyspy Owczel ⁱ , Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Zjednoczone Emiraty Arabskie	82	35,2
Demograficzne / Demographic (1b)	Albania, Anguilla ^b , Arabia Saudyjska, Argentyna, Australia, Bahrajn, Belgia, Benin, Bermudy ^b , Boliwia, Czechy, Dania, Dominika, Erytrea, Etiopia, Fidzi, Filipiny, Gabon, Gambia, Ghana, Gibraltar ^b , Grenlandia ^b , Guam ^d , Gwadelupa, Hiszpania, Irlandia, Islandia, Kajmany ^b , Kanada, Katar, Kenia, Kolumbia, Liban, Liberia, Luksemburg, Madagaskar, Makau ^c , Mali, Meksyk, Mikronezja, Nauru, Niemcy, Nigeria, Norwegia, Nowa Zelandia, Papua-Nowa Gwinea, Portoryko ^j , Portugalia, Republika Środkowoafrykańska, Samoa Amerykańskie ^d , San Marino, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Sint Maarten ^g , Słowacja, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Tunezja, Uganda, Watykan, Wenezuela, Wielka Brytania, Wietnam, Włochy, Wyspy Dziewicze Stanów Zjednoczonych ^d , Wyspy Salomona	67	28,8
Inne kryterium / Other criterion (1c)	Brunei, Chile, Indonezja, Kambodża, Kostaryka, Rumunia, Tajwan ^g	7	3,0
Razem / Total 1a-1c		156	67,0
Prawno-administracyjne i demograficzne Legal-administrative and demographic (2a)	Grecja, Jordania, Komory, Kuwejt, Martynika ^k , Mauretania, Somalia, Syria	8	3,4

Tab. 1. cd
Table 1. continued

Prawno-administracyjne i infrastrukturalno-przestrzenne Legal-administrative and infrastructural-spatial (2b)	Peru, Salvador	2	0,9
Demograficzne i infrastrukturalno-przestrzenne Demographic and infrastructural-spatial (2c)	Angolia, Francja, Gwinea Równikowa, Honduras, Laos, Panama, Reunioni ¹ , Szwecja	8	3,4
Demograficzne i funkcjonalne Demographic and functional (2d)	Armenia, Azerbejdżan, Botswana, Demokratyczna Republika Konga, Gruzja, Izrael, Kazachstan, Kirgistan, Litwa, Łotwa, Moldawia, Rosja, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan, Zambia	17	7,3
Dwa inne kryteria / Two other criteria (2e)	Burkina Faso, Kamerun, Lesotho, Namibia, Południowa Afryka	5	2,1
Razem / Total 2a–2e		40	17,1
Prawno-administracyjne, demograficzne i infrastrukturalno-przestrzenne Legal-administrative, demographic and infrastructural-spatial (3a)	Kuba, Nikaragua, Oman, Palestyna, Reunioni ¹	4	1,7
Prawno-administracyjne, demograficzne i funkcjonalne Legal-administrative, demographic and functional (3b)	Chorwacja, Indie, Tanzania, Wybrzeże Kości Słoniowej	4	1,7
Demograficzne, infrastrukturalno-przestrzenne i funkcjonalne Demographic, infrastructural-spatial and functional (3c)	Japonia, Malezja	2	0,9
Trzy inne kryteria / Three other criteria (3d)	Sudan Południowy, Timor Wschodni	3	1,3
Razem / Total 3a–3d		13	5,6
Prawno-administracyjne, demograficzne, infrastrukturalno-przestrzenne i funkcjonalne Legal-administrative, demographic, infrastructural-spatial and functional (4a)	Zimbabwe	1	0,4
Cztery inne kryteria / Four other criteria (4b)	Algieria, Bangladesz, Bhutan, Chiny, Maroko, Nepal, Sahara Zachodnia ² , Słowenia	8	3,4
Razem / Total 4a–4b		9	3,8
Brak miast / No cities (5)	Tokelau ³ , Wallis i Futuna ⁴	2	0,9
Brak lub niejasna definicja Missing or unclear definition (6)	Bahamy, Grenada, Gujana Francuska ⁵ , Holandia, Korea Północna, Liechtenstein, Majotta ⁶ , Malta, Mjanma, Polinezja Francuska ⁷ , Saint Lucia, Saint Vincent i Grenadyny, Seszele	13	5,6

Objaśnienia: Przynależność polityczna (GUGiK 2019): a – Holandia; b – Wielka Brytania; c – Chiny; d – Stany Zjednoczone; e – Nowa Zelandia; f – Francja; g – Dania; h – status polityczny niezstrzygnięty.

Explanations: Political affiliation (GUGiK 2019): a – United Kingdom; b – Netherlands; c – China; d – United States; e – New Zealand; f – France; g – Denmark; h – political status pending.

uznało za miejską całą swoją ludność, a pojedyncze jednostki odwoływały się do gęstości zaludnienia bądź zarówno do gęstości zaludnienia, jak i minimalnej liczby ludności. Przykładami definicji opierających się na kryteriach demograficznych mogą być (United Nations 2019):

- Katar: „Miejscowości liczące co najmniej 5000 mieszkańców.”
- Singapur: „Cała populacja.”
- Niemcy: „Gminy (Kreisfreie Städte i Kreise) liczące co najmniej 150 mieszkańców na kilometr kwadratowy.”
- Kanada: „Obszary liczące co najmniej 1000 mieszkańców i co najmniej 400 mieszkańców na kilometr kwadratowy.”

Trzecia kategoria definicji jednokryterialnych, a więc inne kryterium (1c), jest zbiorem wszystkich tych definicji, których przyporządkowanie do wspomnianych wyżej grup okazało się niemożliwe. Znalazły się wśród nich definicje o znacznym stopniu ogólności, często lakoniczne, oraz te, w których dano możliwość wyboru jednego spośród kilku wymienionych kryteriów. Przykładami mogą tu być (United Nations 2019):

- Rumunia: „Gminy i miasta o określonych miejskich cechach społeczno-gospodarczych.”
- Tajwan: „Miejscowość spełniająca jedno z trzech kryteriów: (1) ponad 70% ludności zatrudnionej w sektorach pozarolniczych i co najmniej 300 mieszkańców na kilometr kwadratowy; (2) co najmniej 2000 mieszkańców na kilometr kwadratowy; (3) co najmniej trzy z następujących obiektów: siedziba rządu, komisariat lub oddział policji, dworzec kolejowy lub autobusowy, publiczna szkoła podstawowa, gimnazjalna lub średnia, urząd pocztowy, szpital lub przychodnia oraz kino. Miejscowości górskie z posterunkiem policji, dworcem i szkołą, ale bez innych obiektów nie są uznawane za miejskie.”

Kolejne grupy (2a–4b) obejmują definicje złożone z różnych kombinacji pojedynczych kryteriów, tj. prawno-administracyjnych, demograficznych, infrastrukturalno-przestrzennych oraz funkcjonalnych. Kryteria infrastrukturalno-przestrzenne najczęściej odnosiły się do poziomu wyposażenia miejscowości w obiekty infrastruktury społecznej i technicznej oraz charakteru zabudowy wyrażonego liczbą budynków mieszkalnych i (lub) minimalną odległością między nimi. Kryterium funkcjonalne zaś zwykle łączyło się z koniecznością posiadania w mieście przewagi ludności zatrudnionej poza rolnictwem lub przewagi gospodarstw domowych prowadzących działalność pozarolniczą, lub przewagi nierolniczych działalności gospodarczych. Pozostałe definicje, których nie udało się w prosty i jednoznaczny sposób przyporządkować do odpowiedniej grupy, w zależności od liczby użytych kryteriów, zaliczono do oddzielnych kategorii (2e, 3d, 4b). Za przykładowe definicje złożone, które reprezentują wydzielone podgrupy, można uznać (United Nations 2019):

- Mauretania (2a): „Miejscowości liczące co najmniej 5000 mieszkańców oraz ośrodki administracyjne departamentów (moughataa).”
- Salwador (2b): „Siedziby władz cywilnych, religijnych i wojskowych oraz obszary, na których występuje co najmniej 500 mieszkań z oświetleniem ulicznym, szkołami podstawowymi, regularną siatką połączeń komunikacyjnych, utwardzonymi ulicami i usługami telekomunikacyjnymi.”
- Szwecja (2c): „Obszary zabudowane z co najmniej 200 mieszkańcami, w których domy oddalone są od siebie o co najwyżej 200 metrów.”
- Rosja (2d): „Miasta i miejscowości typu miejskiego, oficjalnie określone jako takie, zazwyczaj zgodnie z kryteriami opartymi na liczbie mieszkańców i przewadze pracowników nierolniczych i ich rodzin.”
- Namibia (2e): „Siedziba okręgu i inne osiedla o szybkim wzroście liczby ludności z udogodnieniami zachęcającymi mieszkańców do angażowania się w działalność pozarolniczą.”
- Kuba (3a): „Ośrodki administracyjne gmin i prowincji oraz osiedla liczące co najmniej 2000 mieszkańców posiadające cechy miejskie, takie jak ulice, oświetlenie uliczne, systemy wodociągowe i kanalizacyjne, system gospodarowania odpadami, przestrzenie publiczne, centra medyczne, placówki oświatowe, usługi komunikacyjne i obiekty handlowe.”
- Indie (3b): „Siedziby władz oraz miejscowości spełniające wszystkie z trzech następujących kryteriów: (1) co najmniej 5000 mieszkańców; (2) co najmniej 75% męskiej części ludności aktywnej zawodowo zaangażowanej w działalność pozarolniczą; (3) co najmniej 400 mieszkańców na kilometr kwadratowy.”
- Japonia (3c): „Miasta określane jako shi, które spełniają następujące warunki: (1) co najmniej 50 000 mieszkańców; (2) co najmniej 60% zabudowy w terenach zurbanizowanych; (3) co najmniej 60% (włącznie z osobami pozostającymi na ich utrzymaniu) zaangażowanych w produkcję, handel lub inny miejski rodzaj działalności gospodarczej.”
- Timor Wschodni (3d): „Dili (stolica) i inne małe osiedla (sucos) oznaczone jako miejskie (...) na podstawie liczby mieszkańców prowadzących działalność pozarolniczą, istnienia pewnych udogodnień/obiektów użyteczności publicznej oraz pewnych dodatkowych wymogów.”
- Zimbabwe (4a): „Miejscowości oficjalnie określone jako miejskie, jak również miejscowości liczące co najmniej 2500 mieszkańców, których ludność zamieszkuje zwarty układ osadniczy i gdzie ponad 50% zatrudnionych osób wykonuje zawody pozarolnicze.”
- Bhutan (4b): „Obszary spełniające co najmniej cztery z pięciu następujących warunków: (1) co najmniej 1500 mieszkańców; (2) co najmniej 1000 mieszkańców na kilometr kwadratowy; (3) ponad 50% ludności utrzymującej się z działalności gospodarczej poza sektorem podstawowym; (4) powierzchnia ośrodka miej-

skiego wynosi co najmniej 1,5 kilometra kwadratowego; (5) zidentyfikowany potencjał przyszłego wzrostu ośrodka miejskiego, szczególnie w zakresie jego bazy dochodowej.”

Jak pokazują badania, zdecydowana większość, bo nieco ponad dwie trzecie analizowanych jednostek (158), opierała swoje definicje wyłącznie na jednym kryterium, przy czym było to zwykle kryterium prawno-administracyjne lub kryterium demograficzne. Dwa kryteria wykorzystywała niespełna jedna piąta obszarów (40). Niewielki odsetek natomiast posługiwał się rozbudowanymi i bardziej skomplikowanymi definicjami zawierającymi trzy (13) lub cztery kryteria (9).

Analiza poszczególnych kryteriów we wszystkich branych pod uwagę przypadkach wykazała, że najbardziej popularnym kryterium stosowanym przy identyfikacji miast na świecie, niezależnie od tego, czy były to definicje jednokryterialne czy złożone, jest kryterium demograficzne. Odnosiła się do niego średnio co druga definicja – 54,5% wszystkich przypadków. Tuż za nim uplasowało się kryterium prawno-administracyjne, wykorzystywane przez 48,5% ogółu jednostek. W tym miejscu należy zaznaczyć jednak, iż poszczególne definicje mogły zostać przyporządkowane do tej przesłanki nieco na wyrost. Część z nich odwoływała się jedynie do lakonicznej wzmianki o oficjalnie uznanych miastach, nie podając przy tym żadnych dodatkowych wyjaśnień dotyczących kryteriów identyfikacji miast. Zdecydowanie mniej państw i obszarów opierało swoje definicje na kryteriach funkcjonalnym i infrastrukturalno-przestrzennym. Kryteria te stosowane były odpowiednio w 16,3% oraz 12% ogółu badanych jednostek.

Przy definiowaniu miast bardzo często wykorzystywano – jako jedyne lub wspólnie z innymi – kryteria ilościowe. Odnosiły się one do czynników demograficznych, funkcjonalnych oraz infrastrukturalno-przestrzennych, przy czym najczęściej były to elementy z grupy pierwszej. Aż w 103 definicjach (44,2% ogółu) wyznaczano wartość progową liczby ludności, po przekroczeniu której można zakwalifikować daną jednostkę do grupy miast (tab. 2). Próg ten był bardzo zróżnicowany i wahał się od 200 mieszkańców w Danii, Grenlandii, Islandii czy Szwecji do nawet 50 000 w Japonii. Badania wykazały, że dominującymi wartościami progowymi były wartości przyjmowane na poziomie 2000, 5000 oraz 10 000 mieszkańców. Jednostki, gdzie progi te stanowiły podstawę identyfikacji miast, to ponad połowa obszarów, w których stosowano omawiane kryterium ilościowe. Co równie ciekawe, na świecie występuje 8 obszarów, które w całości uznawane są za miejskie. Są to głównie małe powierzchniowo wyspiarskie państwa lub terytoria przynależące do innych państw, jak również państwa-miasta (w tym państwo-enklawa, jakim jest Watykan).

Zdecydowanie rzadziej, bo w zaledwie 8 przypadkach (3,4% ogółu), w definicjach nawiązywano do minimalnej gęstości zaludnienia miast. Wartości te wahały się od 200 w Kambodży, przez 400 w Indiach i Kanadzie, 1000 w Bhutanie i Filipinach,

Tab. 2. Wartości progowe stosowane przy definiowaniu miast w kryterium demograficznym (wielkość populacji)

Table 2. Thresholds for defining cities/towns in the demographic criterion (population size)

Wartość progowa (os.) Threshold value (numer of persons)	Państwo lub terytorium State and territory	Liczba jednostek Number of units	Odsetek jednostek Share in total (n = 103)
200	Dania, Grenlandia ^g , Islandia, Szwecja	4	3,9
400	Albania	1	1,0
500	Papua-Nowa Gwinea	1	1,0
600	Laos	1	1,0
1000	Dominika, Fidzi, Kanada, Mikronezja, Nikaragua, Nowa Zelandia, San Marino, Wyspy Salomona	8	7,8
1500	Bhutan, Gwinea Równikowa, Irlandia, Panama ^c , Somalia	5	4,8
2000	Argentyna, Boliwia, Czechy, Demokratyczna Republika Konga ^a , Erytrea, Etiopia, Filipiny ^c , Francja, Gwadelupa ^f , Honduras, Izrael, Kambodża, Kenia, Kolumbia, Kuba, Liberia, Luksemburg, Martynika ^d , Norwegia, Portugalia, Reunion ^f , Sierra Leone, Uganda	23	22,3
2500	Bahrajn, Guam ^d , Meksyk, Oman, Portoryko ^d , Samoa Amerykańskie ^d , Stany Zjednoczone, Wenezuela, Wyspy Dziewicze Stanów Zjednoczonych ^d , Zimbabwe	10	9,7
3000	Gabon, Republika Środkowoafrykańska, Słowenia ^c	3	2,9
4000	Wietnam	1	1,0
5000	Algieria, Arabia Saudyjska, Bangladesz, Belgia, Botswana, Gambia, Ghana, Indie, Jordania, Kamerun, Katar, Komory, Liban, Madagaskar, Mauretania, Słowacja, Sudan, Sudan Południowy, Tunezja, Zambia	20	19,4
10 000	Australia, Benin, Chorwacja ^c , Grecja, Hiszpania, Kuwejt, Malezja, Palestyna ^c , Senegal, Szwajcaria ^c , Wielka Brytania, Włochy, Wybrzeże Kości Słoniowej ^c	13	12,6
20 000	Nigeria, Syria	2	1,9
30 000	Mali	1	1,0
50 000	Japonia	1	1,0
Cała populacja Entire population	Anguilla ^h , Bermudy ^b , Gibraltar ^b , Kajmany ^b , Makau ^e , Nauru, Singapur, Sint Maarten ^a , Watykan	9	8,7

Objaśnienia: *dopuszcza się niższą wartość progową liczby ludności po spełnieniu dodatkowych kryteriów; **20 000 mieszkańców dla aglomeracji z przyległym obszarem zabudowanym; przynależność polityczna (GUGiK 2019): a – Holandia; b – Wielka Brytania; c – Chiny; d – Stany Zjednoczone; e – Nowa Zelandia; f – Francja; g – Dania; h – status polityczny nierozstrzygnięty.

Explanations: *a lower population threshold is allowed if additional criteria are fulfilled; **20,000 for agglomerations with contiguous built-up area; political affiliation (GUGiK 2019): a – Netherlands; b – United Kingdom; c – China; d – United States; e – New Zealand; f – France; g – Denmark; h – political status pending.

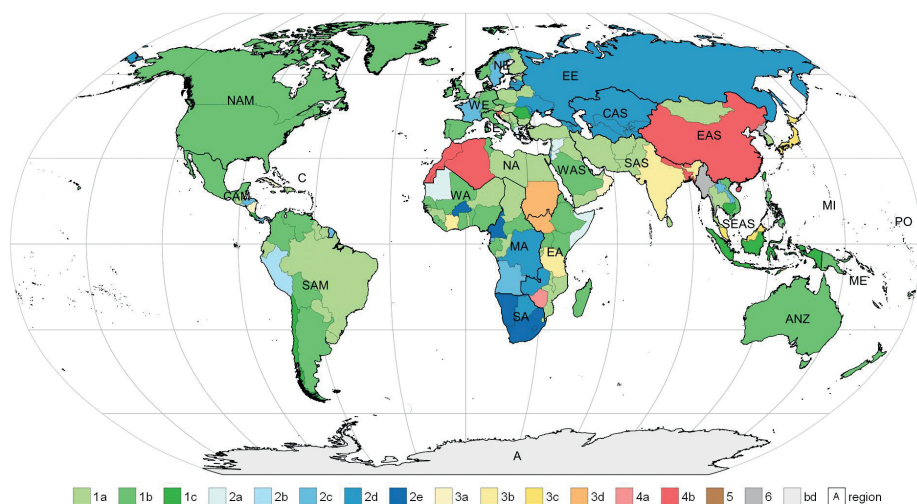
1500 w Chinach, do nawet 2000 osób/km² w Tajwanie, z zastrzeżeniem, że w przypadku Tajwanu i Filipin po spełnieniu pewnych kryteriów wartości te mogą zostać obniżone odpowiednio do 300 osób/km² dla Tajwanu i 500 osób/km² dla Filipin.

W 26 definicjach (11,2% ogółu) znajdowały się elementy ilościowe odnoszące się do kryterium funkcjonalnego, przy czym najwięcej z nich zakładało przewagę ludności nierolniczej (wliczając w to osoby będące na ich utrzymaniu). Są to: Armenia, Azerbejdżan, Bhutan, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Litwa, Łotwa, Mołdawia, Rosja, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina i Uzbekistan. Będąca w tej grupie Japonia ustaliła sztywny próg na poziomie 60%, podobnie jak Malezja, z tą różnicą, że zaliczano tu ludność mającą co najmniej 10 lat. Na przewagę nierolniczej siły roboczej wskazywały: Bangladesz, Indie, Kambodża, Tajwan i Zimbabwe, przy czym Tajwan ustalił ten próg na 70% ludności, Kambodża zastrzegła, że ma to być męska populacja aktywna zawodowo, podobnie jak Indie, które dodatkowo określiły ten próg na 75%. Wybrzeże Kości Słoniowej przy identyfikacji miast stawiało na przewagę gospodarstw domowych prowadzących działalność pozarolniczą, Izrael natomiast próg ten wyznaczył na poziomie dwóch trzecich, podobnie jak Botswana, która zamiast gospodarstw domowych pod uwagę brała działalność gospodarczą. Chorwacja oprócz przewagi gospodarstw domowych prowadzących działalność pozarolniczą przyjęła drugie kryterium – co najmniej 25% osób zatrudnionych w sektorze usług drugo- lub trzeciorzędnych. Jeszcze inne kryterium stosowała Słowenia, gdzie miasto miało posiadać nadwyżkę miejsc pracy.

Ostatnim kryterium, w ramach którego stosowano progi ilościowe świadczące o miejskości jednostki, było kryterium infrastrukturalno-przestrzenne. Stanowiło ono jednak niewielki odsetek (8 przypadków; 3,4% ogółu) i odnosiło się do obszarów słabo rozwiniętych. Chodziło tu głównie o ilość domów mieszkalnych i wymaganą minimalną odległość między nimi. Salwador wspominał o 500 domach, Gwinea Równikowa o 300, a Peru o 100. Laos natomiast mówił o 100 gospodarstwach domowych, a Japonia o co najmniej 60% domów zlokalizowanych w głównych obszarach zabudowanych. Francja, Reunion oraz Szwecja wykorzystywały drugi z omawianych parametrów i ustaliły minimalną odległość między domami na 200 m.

Oprócz powyższych, nieco inne kryterium ilościowe wykorzystał Bhutan, w którym powierzchnia centrum miejskiego miała wynieść co najmniej 1,5 km².

Analizując rozkład przestrzenny kryteriów wykorzystywanych przy definiowaniu miast na świecie, można zauważyć pewną tendencję do koncentracji poszczególnych grup i ich podgrup (ryc. 1). Silnie zaznaczały się tu obie Ameryki, środkowa Afryka czy południowo-zachodnia Azja, w których przeważały pojedyncze kryteria. Oprócz tego zauważalne było skupisko państw wykorzystujących definicje dwukryterialne, które tworzyły państwa południowej Afryki. Co równie ciekawe, należy zwrócić uwagę na zarysowującą się pewną jedność dawnych państw komunistycznych wchodzących w skład byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Otóż pomimo jego

Ryc. 1. Kryteria identyfikacji miast stosowane na świecie w 2018 r.

Fig. 1. Cities identification criteria used around the world in 2018

Objaśnienia:

1a – prawno-administracyjne; 1b – demograficzne; 1c – inne kryterium; 2a – prawno-administracyjne i demograficzne; 2b – prawno-administracyjne i infrastrukturalno-przestrzenne; 2c – demograficzne i infrastrukturalno-przestrzenne; 2d – demograficzne i funkcjonalne; 2e – dwa inne kryteria; 3a – prawno-administracyjne, demograficzne i infrastrukturalno-przestrzenne; 3b – prawno-administracyjne, demograficzne i funkcjonalne; 3c – demograficzne, infrastrukturalno-przestrzenne i funkcjonalne; 3d – trzy inne kryteria; 4a – prawno-administracyjne, demograficzne, infrastrukturalno-przestrzenne i funkcjonalne; 4b – cztery inne kryteria; 5 – brak miast; 6 – brak lub niejasna definicja; bd – brak danych;

A – Antarktyda; ANZ – Australia i Nowa Zelandia; C – Karaiby; CAM – Ameryka Środkowa; CAS – Azja Środkowa; EA – Afryka Wschodnia; EAS – Azja Wschodnia; EE – Europa Wschodnia; MA – Afryka Środkowa; ME – Melanezja; MI – Mikronezja; NA – Afryka Północna; NAM – Ameryka Północna; NE – Europa Północna; PO – Polinezja; SA – Afryka Południowa; SAM – Ameryka Południowa; SAS – Azja Południowa; SE – Europa Południowa; SEAS – Azja Południowo-Wschodnia; WA – Afryka Zachodnia; WAS – Azja Zachodnia; WE – Europa Zachodnia.

Explanations:

1a – legal-administrative; 1b – demographic; 1c – other criterion; 2a – legal-administrative and demographic; 2b – legal-administrative and infrastructural-spatial; 2c – demographic and infrastructural-spatial; 2d – demographic and functional; 2e – two other criteria; 3a – legal-administrative, demographic and infrastructural-spatial; 3b – legal-administrative, demographic and functional; 3c – demographic, infrastructural-spatial and functional; 3d – three other criteria; 4a – legal-administrative, demographic, infrastructural-spatial and functional; 4b – four other criteria; 5 – no cities; 6 – missing or unclear definition; bd – no data;

A – Antarctica; ANZ – Australia and New Zealand; C – Caribbean; CAM – Central America; CAS – Central Asia; EA – Eastern Africa; EAS – Eastern Asia; EE – Eastern Europe; MA – Middle Africa; ME – Melanesia; MI – Micronesia; NA – Northern Africa; NAM – Northern America; NE – Northern Europe; PO – Polynesia; SA – Southern Africa; SAM – South America; SAS – Southern Asia; SE – Southern Europe; SEAS – South-East Asia; WA – Western Africa; WAS – Western Asia; WE – Western Europe.

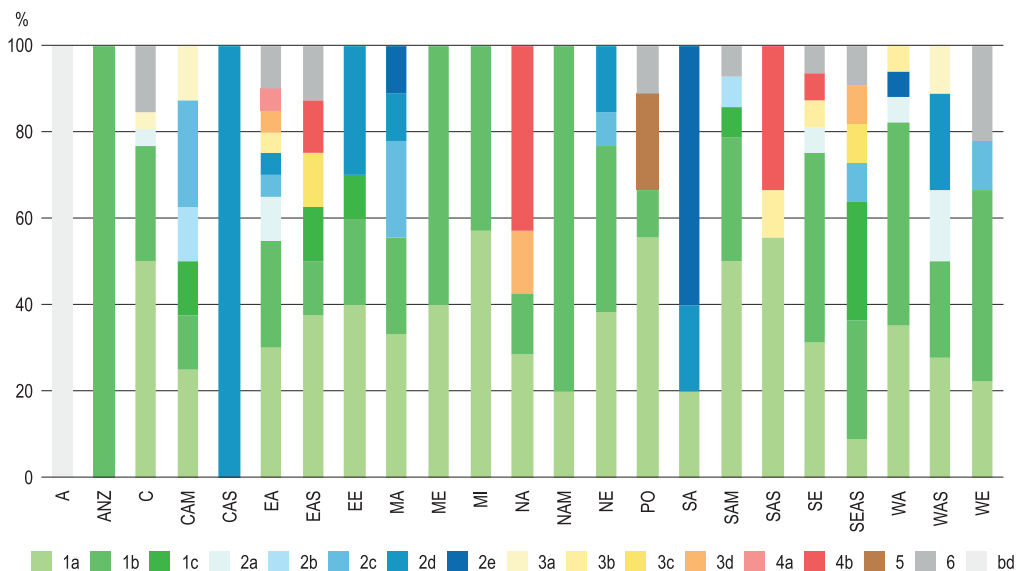
rozpadu większość, bo aż 13 z 15 państw go tworzących, przyjęła i posługiwała się w zasadzie jedną i tą samą definicją miasta.

Analiza zróżnicowania poszczególnych kryteriów wykazała natomiast, że najbardziej homogenicznym kontynentem była Ameryka Północna, najbardziej heterogenicznym zaś Azja. Najbardziej zróżnicowanym regionem na świecie pod względem przyjmowanych kryteriów była Afryka Wschodnia (9 różnych grup kryteriów), najmniej zaś Azja Środkowa oraz Australia i Nowa Zelandia. Biorąc pod uwagę podział świata na regiony i subregiony (ryc. 2), można zauważyć, że większość z nich zdominowana była przez jedno kryterium. Co więcej, w Australii i Nowej Zelandii, Melanezji, Mikronezji i Ameryce Północnej stosowano wyłącznie definicje jednokryterialne.

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu był przegląd kryteriów identyfikacji miast na świecie i ich przestrzennego zróżnicowania. Z przeprowadzonych badań wynika, że do odróżnienia miasta od wsi najczęściej wykorzystywano jednokryterialne lub złożone z kilku kryteriów definicje, odwołujące się do ilościowych lub (i) jakościowych elementów, głównie z grup kryteriów: prawno-administracyjnych, demograficznych, infrastrukturalno-przestrzennych i funkcjonalnych. Uzyskane wyniki znajdują odzwierciedlenie w literaturze poruszającej tę tematykę zarówno w skali globalnej, jak i krajowej (Schneidewind i in. 2006; Szymańska 2007, 2013; Szmytkie, Krzysztofik 2011; Lisowska, Szmytkie 2014; Servillo 2014; United Nations 2019), gdzie wskazuje się na występowanie tożsamyh lub bardzo podobnych kryteriów i grup kryteriów identyfikacji miast. Należy także zauważyć, że próby konstruowania nowych wskaźników i tworzenia nowych metod identyfikacji miast w dalszym ciągu często odwołują się do wyżej wymienionych kryteriów.

Jak wykazały badania, ponad połowa analizowanych jednostek wykorzystywała tylko jedno kryterium, przy czym było to zwykle kryterium prawno-administracyjne, a następnie demograficzne. Biorąc pod uwagę wszystkie analizowane definicje, najpopularniejszymi kryteriami okazały się jednak kolejno: kryterium demograficzne, kryterium prawno-administracyjne, kryterium funkcjonalne i wreszcie kryterium infrastrukturalno-przestrzenne. W tym miejscu należy zdawać sobie sprawę z tego, że mimo iż lista udostępniona przez Wydział Ludności Departamentu Spraw Gospodarczych i Społecznych ONZ jest bardzo cennym źródłem informacji, to ma ona swoje ograniczenia. Mogą one wynikać chociażby z kontekstu językowego i sposobu tłumaczeń definicji krajowych na język angielski, co podkreślają również Szymańska (2013) i Servillo (2014). Tłumaczenia te niekoniecznie oddają istotę całej definicji lub też przekazywane są skrótowe, a nawet wybiórcze informacje

Ryc. 2. Zróżnicowanie kryteriów definiowania miast w poszczególnych regionach i subregionach świata
 Fig. 2. Diversity of criteria for defining cities/towns in different regions and subregions of the world

Objaśnienia:

1a – prawno-administracyjne; 1b – demograficzne; 1c – inne kryterium; 2a – prawno-administracyjne i demograficzne; 2b – prawno-administracyjne i infrastrukturalno-przestrzenne; 2c – demograficzne i infrastrukturalno-przestrzenne; 2d – demograficzne i funkcjonalne; 2e – dwa inne kryteria; 3a – prawno-administracyjne, demograficzne i infrastrukturalno-przestrzenne; 3b – prawno-administracyjne, demograficzne i funkcjonalne; 3c – demograficzne, infrastrukturalno-przestrzenne i funkcjonalne; 3d – trzy inne kryteria; 4a – prawno-administracyjne, demograficzne, infrastrukturalno-przestrzenne i funkcjonalne; 4b – cztery inne kryteria; 5 – brak miast; 6 – brak lub niejasna definicja; bd – brak danych;

A – Antarktyda; ANZ – Australia i Nowa Zelandia; C – Karaiby; CAM – Ameryka Środkowa; CAS – Azja Środkowa; EA – Afryka Wschodnia; EAS – Azja Wschodnia; EE – Europa Wschodnia; MA – Afryka Środkowa; ME – Melanezja; MI – Mikronezja; NA – Afryka Północna; NAM – Ameryka Północna; NE – Europa Północna; PO – Polinezja; SA – Afryka Południowa; SAM – Ameryka Południowa; SAS – Azja Południowa; SE – Europa Południowa; SEAS – Azja Południowo-Wschodnia; WA – Afryka Zachodnia; WAS – Azja Zachodnia; WE – Europa Zachodnia.

Explanations:

1a – legal-administrative; 1b – demographic; 1c – other criterion; 2a – legal-administrative and demographic; 2b – legal-administrative and infrastructural-spatial; 2c – demographic and infrastructural-spatial; 2d – demographic and functional; 2e – two other criteria; 3a – legal-administrative, demographic and infrastructural-spatial; 3b – legal-administrative, demographic and functional; 3c – demographic, infrastructural-spatial and functional; 3d – three other criteria; 4a – legal-administrative, demographic, infrastructural-spatial and functional; 4b – four other criteria; 5 – no cities; 6 – missing or unclear definition; bd – no data;

A – Antarctica; ANZ – Australia and New Zealand; C – Caribbean; CAM – Central America; CAS – Central Asia; EA – Eastern Africa; EAS – Eastern Asia; EE – Eastern Europe; MA – Middle Africa; ME – Melanesia; MI – Micronesia; NA – Northern Africa; NAM – Northern America; NE – Northern Europe; PO – Polynesia; SA – Southern Africa; SAM – South America; SAS – Southern Asia; SE – Southern Europe; SEAS – South-East Asia; WA – Western Africa; WAS – Western Asia; WE – Western Europe.

o sposobie identyfikacji miast w poszczególnych krajach. Dodatkowo trzeba wyraźnie zaznaczyć, że wyróżnione w niniejszym artykule kryterium prawno-administracyjne jest najbardziej niejednoznaczne i płynne. Świadczy o tym fakt, że podane przez poszczególne państwa definicje nie zawierały informacji o kryteriach pomocniczych, na podstawie których dokonano nadania danym jednostkom statusu miejskiego lub przydzielenia im obowiązków administracyjnych.

Jednym z obrazowych przykładów, które nawiązują do wyżej wspomnianych przypadków, mogą być angielskie słowa *city* i *town*. To pierwsze odnosi się do jednostki znacznie większej, pełniącej egzogeniczne funkcje, często posiadającej specjalny status nadany przez władze państwowe, drugie zaś – do osady ludzkiej, która jest większa niż wieś (*village*), ale mniejsza niż miasto (*city*) (Blazy 2021; Miaschi 2021). W języku polskim natomiast oba te określenia znaczą dokładnie to samo. Kolejnym przykładem jest Słowacja, którą na podstawie przekazanej definicji zaklasyfikowano do grupy państw opierających się na kryterium demograficznym, zaś zgodnie z ustawodawstwem słowackim miastem może zostać jednostka, która oprócz ustalonego kryterium ludnościowego powinna spełniać inne przesłanki, takie jak: pełnienie ważnych funkcji gospodarczych, administracyjnych, kulturalnych lub uzdrowiskowych; stanowienie centrum usług dla okolicznych terenów; posiadanie odpowiedniego systemu transportowego, łączącego przyszłe miasto z okolicznymi wsiami; oraz posiadanie zabudowy miejskiej. Co więcej, kryterium ludnościowe nie jest tu najważniejsze, bowiem miastem po spełnieniu wymienionych przesłanek może zostać gmina, która nie wypełnia kryterium liczby ludności (Zákon... 1990; Dická i in. 2019). Jeszcze innym przykładem ilustrującym opisywane ograniczenia i zawłości prawne może być Polska. Została ona przyporządkowana do kryterium prawno-administracyjnego, co znajduje swoje potwierdzenie w licznej literaturze naukowej (por. Kostrowicki 1952; Drobek 2002; Szmytkie, Krzysztofik 2011; Dymitrow 2012; Lisowska, Szmytkie 2014). Sytuacja ulega diametralnej zmianie, jeśli zagłębimy się w prawną definicję miasta i tryb zmiany statusu miejscowości. Miasto prawnie definiowane jest jako „jednostka osadnicza o przewadze zwartej zabudowy i funkcjach nierolniczych posiadająca prawa miejskie bądź status miasta nadany w trybie określonym odrębnymi przepisami”, przy czym jednostka osadnicza jest „wyodrębnionym przestrzennie obszarem zabudowy mieszkaniowej wraz z obiektami infrastruktury technicznej zamieszkanym przez ludzi” (Ustawa... 2003), a „nadanie gminie lub miejscowości statusu miasta, ustalenie jego granic i ich zmiana dokonywane są w sposób uwzględniający infrastrukturę społeczną i techniczną oraz układ urbanistyczny i charakter zabudowy” (Ustawa... 1990). Z przybliżonych przepisów prawnych, oprócz kryterium prawno-administracyjnego, tj. posiadania praw miejskich lub statusu miasta – który jest *de facto* wynikiem spełnienia pewnych innych kryteriów i końcowym etapem całej procedury zmiany statusu gminy lub miejscowości – wyłania się zatem nawiązanie do kryteriów infrastrukturalno-przestrzennego, funkcjonalnego i częściowo demograficznego.

Na koniec należy podkreślić, że pomimo braku porównywalności obecnych definicji (w granicach administracyjnych) na arenie międzynarodowej, istotne jest zapoznanie się z nimi w celu rozszerzenia wiedzy na ten temat i zgłębienia warunków, w których funkcjonują miasta w poszczególnych regionach świata, a w konsekwencji lepszego pojmowania charakteru miasta. I chociaż naukowcy i organizacje międzynarodowe stworzyli pewne ramy, które pozwalają na standardowe porównania i analizy (np. sztuczny podział geometryczny), to obie grupy metod mają zarówno wady, jak i zalety. Podejście geometryczne, jak np. to zaproponowane przez OECD i KE, pomimo iż wydaje się bardziej precyzyjne i lepiej oddaje stan rzeczywisty, jest często niezrozumiałe dla opinii publicznej i zależy od stopnia wyposażenia w zaawansowaną technologię. Podejście administracyjne zaś jest co prawda czytelne dla wszystkich odbiorców i opiera się na istniejących już granicach, ale może nie nadążać za postępującą urbanizacją, a tym samym może nie odzwierciedlać faktycznego obszaru miasta (US Census Bureau 2020).

Ze względu na dużą różnorodność cech pozwalających na odróżnienie miast od wsi występujących w różnych częściach świata nie ma i w najbliższej przyszłości raczej nie będzie międzynarodowego konsensusu co do sposobu identyfikowania miast. Konieczne staje się zatem korzystanie z wielowymiarowego i zróżnicowanego w różnych skalach przestrzennych podejścia w delimitacji miast i wsi (Pizzoli, Gong 2007; Perlín 2010). W związku z powyższym nie będzie również jednej uniwersalnej wielkości lub zakresu wielkości, które mogłyby być uznane za krytyczną linię delimitacji miast. Najbardziej popularną wielkością krytyczną przy identyfikacji miast był próg ludnościowy, który wahał się od 200 do nawet 50 000 mieszkańców – najczęściej był jednak ustalony na poziomie 2000 lub 5000 mieszkańców. Analiza wykazała ponadto stosunkowo duże zróżnicowanie przestrzenne regionów i subregionów świata pod względem przyjmowanych kryteriów. Najbardziej niejednorodna była Afryka Wschodnia, najmniej zaś Azja Środkowa oraz Australia i Nowa Zelandia. Zauważalna była jednak tendencja do koncentracji przestrzennej poszczególnych grup kryteriów wykorzystywanych przy definiowaniu miast, zwłaszcza w przypadku obu Ameryk, środkowej i południowej Afryki oraz południowo-zachodniej Azji.

Literatura

- Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, *Zarys geografii miast*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Blaży R., 2021, *Idea miasta: 1870–1970*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Breckenkamp J., Patterson L., Scharlach M., Hellmeier W., Verma A., 2015, *Definitions of urban areas feasible for examining urban health in the European Union*, The European Journal of Public Health, 27 (2), 19–24. DOI: 10.1093/eurpub/ckv104.
- Champion A.G., Hugo G., 2017, *New forms of urbanization: beyond the urban-rural dichotomy*, Taylor and Francis, London.

- Dická J.N., Gessert A., Sninčák I., 2019, *Rural and non-rural municipalities in the Slovak Republic*, Journal of Maps, 15 (1), 84–93. DOI: 10.1080/17445647.2019.1615010.
- Dijkstra L., Poelman H., 2012, *Cities in Europe: the new OECD-EC definition*, Regional Focus, 1 (2012), 1–13.
- Dijkstra L., Poelman H., Veneri P., 2019, *The EU-OECD definition of a functional urban area*, OECD Regional Development Working Papers. DOI: 10.1787/d58cb34d-en.
- Drobek W., 2002, *Polskie nowe miasta (1977–2001)*, [w:] J. Słodczyk (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, Uniwersytet Opolski, Opole, 71–84.
- Dymitrow M., 2012, *The hidden face of urbanity: Morphological differentiation of degraded and restituted towns in Poland in the context of the efficacy of the national administrative system*, Master of Science Thesis in Geography B716, University of Gothenburg, Gothenburg.
- Dziewoński K., 1956, *Geografia osadnictwa i zaludnienia: Dorobek, podstawy teoretyczne, problemy badawcze*, Czasopismo Geograficzne, 28 (4), 721–764.
- Dziewoński K., 1962, *Zagadnienie typologii morfologicznej miast w Polsce*, Czasopismo Geograficzne, 33 (4), 441–457.
- Dziewoński K., 1990, *Narodowe systemy osadnicze 1976–1984: Postęp osiągnięty w badaniach porównawczych*, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, 154, 242–255.
- European Commission, 2017, *Methodological manual on city statistics: 2017 edition*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- George P., 1956, *Miasto*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- GUGiK, 2019, *Urzędowy wykaz nazw państw i terytoriów niesamodzielnych*.
- Jałowicki B. (red.), 2008, *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kiełczewska-Zaleska M., 1972, *Geografia osadnictwa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Konecka-Szydłowska B., 2018, *Najmniejsze miasta w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego*, Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 41, 151–165.
- Konecka-Szydłowska B., 2019, *Nowe miasta w systemie osadniczym województwa wielkopolskiego*, Space – Society – Economy, 28, 7–27. DOI: 10.18778/1733-3180.28.01.
- Körösi M.J., 1887, *Propositions pour arriver à unecomparabilitéinternationale des ouvrages de recensement*, Bulletin de l'Institut international de statistique, 2 (1), 200–224.
- Kostrowicki J., 1952, *O funkcjach miastotwórczych i typach funkcjonalnych miast*, Przegląd Geograficzny, 24 (1–2), 7–64.
- Lisowska A., Szymytkie R., 2014, *Definicja miasta i kryteria miejskości w prawie polskim*, [w:] K. Kuć-Czajkowska, M. Sidor (red.), *Miasta, aglomeracje, metropolie w nurcie globalnych przemian*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 17–31.
- Liszewski S., 2012, *Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich*, [w:] S. Liszewski (red.), *Geografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 207–253.
- Liszewski S., Maik W., 2000, *Wielka Encyklopedia Geografii Świata*, t. XIX: *Osadnictwo*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.

- Maik W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
- McGranahan G., Satterthwaite D., 2014, *Urbanisation: concepts and trends*, IIED, London.
- Miaschi J., 2021, *What is the difference between a city and a town?*, World Atlas, <https://www.worldatlas.com/cities/what-is-the-difference-between-a-city-and-a-town.html> (dostęp: 27.12.2021).
- OECD, 2012, *Redefining "Urban": A New Way to Measure Metropolitan Areas*, OECD. DOI: 10.1787/9789264174108-en.
- Pacione M., 2009, *Urban geography: a global perspective*, Routledge, London, New York.
- Perlín R., 2010, *Theoretical approaches of methods to delimitate rural and urban areas*, European Countryside, 2 (4), 182–200. DOI: 10.2478/v10091-010-0013-5.
- Pizzoli E., Gong X., 2007, *How to Best Classify Rural and Urban?*, Fourth International Conference on Agriculture Statistics, 22–24 October 2007, Beijing.
- Ratzel F., 1891, *Anthropogeographie*, J. Engelborn, Stuttgart.
- Richtofen von F., 1908, *Vorlesungen über Allgemeine Siedlungs- und Verkehrsgeographie*, Dietrich Reimer, Berlin.
- Schneidewind P., Tatzberger G., Schuh B., Beiglböck S., Cornaro A., Damsgaard O., Dubois A., Gløersen E., Benini R., 2006, *The role of small and medium-sized towns (SMESTO). Final Report*, ESPON, Vienna.
- Servillo L. (red.), 2014, *TOWN, small and medium sized towns in their functional territorial context. Scientific Report*, ESPON, Luxembourg.
- Ślodziak J., 2001, *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Ślodziak J., 2012, *Historia planowania i budowy miast*, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Soja E.W., 2000, *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*, Blackwell Pub, Malden, MA.
- Sokołowski D., 1999, *Zróżnicowanie zbioru małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum wiejsko-miejskiego*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.
- Sokołowski D., 2014, *New towns in Poland*, Bulletin of Geography, Socio-Economic Series, 23, 149–160. DOI: 10.2478/bog-2014-0010.
- Sokołowski D., 2016, *Miasta zdegradowane i potencjalne w województwie warmińsko-mazurskim*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2, 243–262.
- Sorré M., 1952, *Les fondements de la géographie humaine*, Armand Colin, Paris.
- Szmytkie R., 2014, *Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Szmytkie R., 2018, *Kryteria morfologiczne w procedurze administracyjnej nadawania statusu miasta*, Wiadomości Statystyczne, 63 (12), 40–56.
- Szmytkie R., Krzysztofik R., 2011, *Idea miejskości*, [w:] B. Namyślak (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych: Zmiany funkcjonalno-przestrzenne miast i obszarów wiejskich*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 26–41.
- Szymańska D., 2007, *Urbanizacja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szymańska D., 2013, *Geografia osadnictwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Uchida H., Nelson A., 2009, *Agglomeration Index: Towards a New Measure of Urban Concentration*, World Bank, Washington, DC.
- UN DESA, 2018, *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*, Online Edition, <https://population.un.org/wup/Download/Files/WUP2018-DataSource-UrbanPopulation.xls> (dostęp: 18.11.2021).
- United Nations, 2019, *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*, United Nations, New York.
- US Census Bureau, 2020, *Classification and Delineation of Urban Areas in a Census*, <https://www.census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2020/demo/urban-stic.pdf> (dostęp: 29.12.2021).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1950 r. o dokonywaniu zmian podziału administracyjnego Państwa (Dz. U. nr 6, poz. 48).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego (Dz. U. nr 35, poz. 294).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1443).
- World Bank, 2009, *World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography*, World Bank, Washington, DC.
- Wylon M., 2021, *Problematyka definicji miasta i ludności miejskiej w Chińskiej Republice Ludowej*, *Prace Geograficzne*, 164, 91–103. DOI: 10.4467/20833113PG.21.001.13426.
- Zákon Slovenskej národnej rady zo 6. septembra 1990 o obecnom zriadení (369/1990 Zb.)*.
- Zdrojewski E.Z., 1994, *Zarys geografii osadnictwa: przewodnik do ćwiczeń*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, Słupsk.
- Ziółkowski J., 1965, *Urbanizacja, miasto, osiedle. Studia socjologiczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Jolanta Jóźwik

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

*Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
al. Kraśnicka 2D, 20-718 Lublin*

jolanta.jozwik@umcs.pl

ORCID: 0000-0001-7041-3781

Dorota Dymek

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

*Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
al. Kraśnicka 2D, 20-718 Lublin*

dorota.dymek@umcs.pl

ORCID: 0000-0002-8902-9373